

ὅπως καὶ ὁ Χατζόπουλος, πὼς ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς ἐργατικῆς ἐπιβάλλει σκληρὸν καὶ ἀδίκον ἀγῶνα γιὰ τὸ ξύπνημά της, καὶ ἀπογοητεμένος καὶ ἀηδιασμένος ἀπὸ τὴν πραγματικότητά, ποὺ δὲν μποροῦσε τίποτα νὰ τοῦ ἀποδώσῃ, προτίμησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ δώσῃ τὸ χέρι στοὺς πατριδοκάπηλους ἀστούς. Τὸ σοσιαλιστικὸ ἰδανικὸ δὲν εἶχε ποτὴ ποτίσει βαθιὰ τὴν ψυχὴ του. Αὐτὴ τὴ θλιβερὴ τιμὴ τὴν διεκδικεῖ δλᾶκρη ὁ κ. Κοντὸς γιὰ τὸ Θεοτόκη. Καὶ εἴμαστε, δυστυχῶς, ὑποχρεωμένοι νὰ συμφωνήσουμε μαζί του.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ

ΣΤΕΛΙΟΣ ΧΑΛΕΠΑΣ

I

Ἐνας θόρυβος μεγάλος τόσο, ποὺ ἀκούονταν ὡς τὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου. Ἀπὸ μακριὰ βλέπαν οἱ διαβάτες πλῆθος πολὺ νὰ σχηματίζει ἓνα μεγάλο γύρο, ἓνα γροῦπο μὲ ἀνθρώπους, ποὺ φαίνονταν μόνο ράχες καὶ κεφάλια σὲ μύρια χρώματα. Καὶ στάθηκεν ὁ Στέλιος Χαλεπᾶς στὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου μὲ τοὺς διαβάτες βλέποντας τὸ πλῆθος αὐτό. Ὁ δρόμος πλατὺς καὶ μὲ δέντρα φυτεμένος, τοῦ φάνηκε τόσο ὁμορφος, ποὺ τοῦρθε νὰ τόνε δρασκελίσῃ. "Ἄλλοτε τόνε διάβαινε πρῶτ—βράδῃ, ἔντας δούλευε στὸ ἐργοστάσιο, ποὺ μπροστὰ του ἔβλεπε τώρα μαζωμένον τὸ πλῆθος ὁ Στέλιος. Ἀπὸ βραδὺς εἶχε βρέξει. Δροσερὴ σκιὰ ἀπλονότινε.— "Ἄς πάω, εἶπε μέσα του, νὰ δῶ τί γίνεται πέρα κει. Κατάλαβε πὼς κάτι σήμαινε μιὰ τέτοια συνάθροιση ἔξω ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο τοῦ Δαπόντε. Κι ἀποφασιστικὰ ἀνέβαινε τώρα τὸ δρόμο. Σὲ λίγο βρέθηκε κοντὰ στοὺς ἐργάτες, γυρισμένους ὅλους σὲ κάποιον ποὺ τοὺς μιλοῦσε δυνατὰ. Πλησιάζοντας ἤκουσε :

— Δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο· ἀπλούστατο δὲ θέλουν νὰ δεχτοῦν αὐτὸ ποὺ γυρέψαμε. Εἶπαν, λέει, νὰ ξαναρχίσουμε δουλειὰ καὶ κατόπι νὰ ζητήσουν τὸ δίκιο μας. Καὶ τότες τί λόγο εἶχαμε νὰ σταματήσουμε τὸ ἐργοστάσιο; Αὐτὸ γίνεται μῆνες τώρα δίχως νὰ ζηταστεί μιὰ δίκαιη καὶ παραμικρὴ ἀπαίτησή μας. Γὼ νομίζω, παιδιά, πὼς πρέπει νὰ πορρίψουμε τὴν ἀπαίτησή τους. Γιατί, παρακαλῶ, ἓνα πρᾶγμα τόσο ἀπλὸ νὰ τὸ κάνουν τόσο δύσκολο; Ἡ ὑπόθεσις, λέγω γὼ, πῆτῃδες μπλέκεται. Εἶπαμε νὰ πληρωνόμαστε τὸ Σαββατόβραδο στὴ δουλειὰ πάνω. Δὲν

είνε δίκιο νά καρτεράμε στο πόδι τρεις ώρες για νά πάρουμε τὸ βδομαδιατικὸ, ἔρμο νά γίνει! Αὐτὸ εἶνε ἀδικο κιόχι τίμιο πράγμα νά μᾶς τάρνουῦνται. Σᾶς ρωτᾶμε τὸ λοιπὸν τι θέλετε νά κάνουμε. Νά ξαναρχίσουμε ἢ ὄχι;

Ἄκόμα δὲ πρόλαβεν ἡ ἐργατιά νά πῆ τὸ ναι ἢ ὄχι, κ' εἶδεν ὁ Στέλιος νά ἔρμᾶ μέσ' ἀπὸ τὸ πλῆθος ἕνας ἀνεμαλλιάρης. Ὅλος θυμὸς κόκκινος αἷμα!

— Παιδιά, εἶπε ἀκούτε; Δέω ἐγὼ πῶς εἶναι ντροπῆς νά συζητᾶμε ἔτσι σὺν πουλημένοι, σὰ ντροπιασμένοι. Ἐνα κ' ἕνα κάνουν δύο! Ἡ θὰ μᾶς δώκουν τὸ δίκιο, ἢ θὰ διακόψουμε τὴ δουλειὰ ὡς που μᾶς ἱκανοποιήσουν.

— Μάλιστα, μάλιστα, ἀκούστηκαν πολλές φωνές.

— Ναι μάλιστα, πρόσθεσε καὶ μιὰ βαριά φωνὴ ἐπιταχτικά, μάλιστα λέγω! γώ. Ἦτανε ὁ Τζερεμές, ὁ ἀστειὸς τύπος τοῦ ἐργοστάσιου, πὸν δλα τὰ σοβαρὰ τὰ γύριζε στάστεια. Κάμποσι γέλασαν. Μὰ τὸ γέλοιο τοὺς χάθηκεν ἀνάμεσα στὴ σοβαρότητα τῆς στιγμῆς.

Ἡ ἐπιτροπή, ἀφοῦ τέλειωσεν ὁ λόγος καὶ πάρτηκε ἡ θέληση τῶν ἐργατῶν, τράβηξε κατὰ τὴ διεύθυνση τοῦ ἐργοστάσιου, ἴσα μέσα μὲ κουράγιο πρωτόφαντο νά πει κεινο πὸν θέλησεν ἡ ἐργατιά θαρρετὰ κάποφασιστικά.

II

Τὰ καπηλειὰ τοῦ Γκεβέζη καὶ τοῦ Λούπου γιόμισαν μονομιᾶς. Πίχτηκαν οἱ ἐργάτες ποῖος νά πρωτοπάρει θέση. Καὶ δέθησαν ἄλλοι στοὺς πιστό, κιᾶλλοι ζήτησαν καφέ. Οἱ πλειότεροι πιστό γύρεψαν μδλο ποῦνατε πρωί. Τώρα στὰ καπηλειὰ κίνηση, φωνές, συζήτηση. Τοὺς ἐργάτες κρατοβος δεμένους ἢ ὑπόθεση.

— Ρε τοὺς θεομπαιχτες, εἶπε κάποιος ἀπὸ τὸ μέρος, πὸν κάθησε κ' ὁ Στέλιος Χαλεπᾶς νά πιη τὸν καφέ του, θὰ τοὺς ἀλαλιάσουμε· μὴ μᾶς τηρᾶνε ἔτσι... κἔμεις ξυπνήσαμε! Ρε μᾶς κρατᾶνε τρεις ὥρες στοὺς πόδι κάθε Σαββατόδρωδο για νά πάρουμε τὰ λιανὰ μας. Ἀχοῦς ρε... ξικι νά γίνει κιαυτό... σιχτιρ τέτοια πληρωμῆ... Νά κρατᾶς, λέει, οὐρὰ για λίγες—ψωροδραχμές, αἰ στο καλό... Καὶ φτίνοντας δεξιά σκούπισε τὰ χεῖλια του μὲ τὴ ράχη τῆς ἀπαλάμης του κἔσυρε τὸ πόδι του πάνω στὰ βόγαλά του. Ὅλοι περιμένανε.

— Ρε Γκεβέζη, φώναξε. Θὰ φέρεις ρε δῶ; Φέρε τὸ λοιπὸν. Δοκίμαζεν ἐνθουσιαμὸ, θαρρεῖς, πὸν τᾶχε βάλει μὲ τοὺς Δαπόντες.

Θὰ τὸ κάψουμε ρε—φέρε δῶ! ἕνα.. δυὸ τρεις.. ἑπτὰ μαστίχες. Καὶ

συνέχισε.—'Ακούς ἐκεῖ τὸ γέρω Δαπόντε! Μὲ μᾶς ρὲ θὰ παίξεις γέρω; ἂν νὰ δοῦμε.. Κιάνεδασε τὸ δεξί του πόδι πάνω στὰριστερό. 'Αρνιέται λέει; καὶ γιατί; πρᾶμα ποῦ γίνεται παντοῦ αὐτὸς τὸ κυνηγάει. Τὶ θέλεις ρὲ γέρω; Σάματα τῆ ψυχῆ σου γυρεύουμε; Νά: ὁ ταμίης γυρίζοντας μιὰ δυὸ ὥρες νὰ μᾶς πλερώνει στὴ δουλειὰ πάνω. Σὰ σ' ἀρέ, σὰ δὲ σὰρὲ σουαρὲ κιάραρὲ! κέκαμε μιὰ κίνηση γεμάτη περιφρόνηση.

—Βίβα παιδιά, ἀκούστηκε καὶ τὰ ποτήρια χτύπησαν.

—Τοὺς ἐργάτες εἶπεν ἄλλος τοὺς θέλουμε βουβούς. Σοῦζα τοὺς θέλουμε. Θὰ μᾶς χτυπήσουν, λέει, στὸ κεφάλι....

—Νὰ ἔητε, ρὲ παιδιά, ἀφορμὴ ζητᾶνε τάφεντικὰ νὰ μᾶς τις δώσουν κατακέφαλα εἶπε τρίτος. 'Ε τὸ παραξιλώσαμε βλέπεις.. καὶ κακομουτσούνιασε πειραχτικά, ρουφώντας τὸ τσιγάρο του βαθιά. 'Ενα σύννεφο σκέπασε τὴ μισὴ παρέα βγαίνοντας ἀπὸ τὴ μύτη του.

Στοῦ Λούπου τάντικρυνὸ καπηλειὸ κάποιος μέσα ἀπὸ τὴ παρέα τὴ μεγάλη, ποῦπιανε δλα τὰ τραπέζια, ῥητόρευε.

'Ακούσανταν ἡ μεγάλη του φωνή.

'Ὁ Στέλιος Χαλεπὰς δὲ μπορούσε νὰ ξεκαθαρίσει τί λέγαν. Πλέρωσε μονομιᾶς κιἀποτραβήχτηκε δίχως θόρυβο. Δρασκέλιος τὸ στενὸ δρόμο, ποῦ χώριζε τὰ δυὸ καπηλειὰ. 'Ανέστη τὸ κατώφλι τῆς θύρας κιεστάθη τάχ' ἀδιάφορος. 'Ἦθελε ν'ἀκούσει.

'Ἐδωκε ἀφτί.

—'Ἡ ἀπεργία τὸ λοιπὸν εἶνε δικαίωμά μας. Μαῦτῆνε μόνο μπορούμε νὰ χτυπήσουμε τὸ θεριὸ τῆς πλουτοκρατίας, ποῦ μᾶς ῥοφᾶ τὸ αἷμα. Οἱ πλουτοκράτες δὲ θέλουν χάδια καὶ παρακάλια, θέλουμε χτυπήματα, κατακεφαλιές. Καὶ στὰ στερνὰ ὁ σκοπὸς τῶν ἀγώνων μας δὲν εἶναι γιὰ τὸ σήμερον μὰ γιὰ τὸ αὔριο. Εἶνε ποῦ λέει νάποχτήσουμε μιὰ μέρα τὰ ἐργοστάσια δικὰ μας.

'Ὁ Χαλεπὰς πρόσεχε στὰ λόγια αὐτοῦ ποῦ μιλοῦσε. — Αὐτὸς, εἶπε μέσα του, κάτι καταλαβαίνει καὶ τέντωσε πλιότερο τὰρτί του.

—Στὴ Ρουσία οἱ ἐργάτες εὐτυχοῦν! τὰ ἐργοστάσια εἶνε δικὰ τους, τὰ χτήματα κοινὰ, ἐθνικὰ, τοῦ λαοῦ. 'Ανήκουν σ'ἄλους καὶ δουλεύουν μερόνυχτο γιὰ ἄλους. Στὴν 'Αγγλία ἡ ἐργατιά σὰν κέμας κρατᾶ τῆς πολιτικῆς τὰ πόστα. Κεμεῖς ἔδω... ἀλίμονο. Τὶ εἴμαστε; τί ἄλλο ἀπὸ δοῦλοι καὶ χαμῖνα ρούχα. Δὲ ζητᾶμε μερδικό, δὲ γυρεύουμε ὀχτάρω. Ζητᾶμε νὰ πλερωνώμαστε ἀνθρωπινώτερα κιαὐτὸ λογαργιάζεται βαρεῖὰ ἀπαίτηση. Μᾶς βρίζουν, μᾶς κακολογοῦν κ' ἡ ἐξουσία μᾶς πήρε τὸ κατόπι. Δέγω τὸ λοιπὸν νὰ ἐπιμείνουμε καὶ μὲ πείσμα μαλιστα, ποῦ νὰ δείχνει τὴ θέλησή μας.

—Ναι ναι νὰ ἐπιμείνουμε, εἶπαν πολλοί.

Πάνω στὸ λόγο φάνηκαν καὶ τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας. Σκορπίστηκαν στὶς γωνιῆς τοῦ καπηλαιοῦ. Ἦρταν νὰ διαλύσουν τὸ θόρυβο αὐτὸ ποῦ κούρασε τὸ Δαπόντε.

Τὸ Ὑπουργεῖο εἰδοποιήθηκε. Ἐπρεπε νὰ χτυπηθῆ τὸ μικρὸ αὐτὸ κίνημα γιὰ φύλλου πῆδμα Τὶ τάχα κιᾶν πλερώνονται στὴ γραμμὴ στὴ βροχὴ μέσα, μέσα στὸν ἥλιο;

III

Στὸ γραφεῖο—τὸ μεγάλο γραφεῖο τοῦ κύρ κύρ Δαπόντε, ἡ ἐπιτροπή—ἀπὸ τρεῖς ἔδινε τὴ τελευταία ἀπόφαση τῶν ἐργατῶν.

—Ἀφεντικὸ, οἱ ἐργάτες ἐπιμένουν: ἡ πληρωμὴ πρέπει νὰ γίνεται τὸ Σάββατο πάνω στὴ δουλιὰ. Δὲ θέλουν σὰ ζητιάνοι ἀπὸ δῶ καὶ πέρα νὰ φιλάνε ὄξω ἀπὸ τὴ τρύπα τοῦ ταμείου σου γιὰ νὰ πάρουν τὸ βδομαδιάτικο. Αὐτῆναι ἡ ἀπόφαση.

Λύσσα κυρίεψε τὸν κύρ Δαπόντε τὸν ἐργοστασιάρχη. Κίνησε νευρικὰ τὸ δεξί του πόδι στὸ πάτωμα, ἀνακάτεψε τὴ χρυσὴ του καδένα, ὠρθώθηκε ὑστερα κατσουφιασμένος κεῖπε:— Ἔτσι εἶνε οἱ ἀχάριστοι. Μᾶς σηκώσατε τώρα κεφάλι. Πολὺ ψηλύνετε, ὡς τόσο ἀφεντάδες μου. Θὰ σκεφτοῦμε καὶ σὰς λέμε. Πηγαίνετε. Καὶ τοὺς ἔλουσε ἀπὸ πάνω ὡς κάτω μὲ μιὰ ματιὰ περιφρονητικὰ. — Πηγαίνετε, ξαναπρόσθεσεν ἐπιταχτικὰ.

III

Στὸ καπηλειὸ μέσα ποῦ χαν ἔμπει οἱ χωροφυλάκοι συμμαζώχτηκαν οἱ ῥητοράδες. Κόπηκαν οἱ φωνὲς καὶ τὸ βουητό. Σιγομιλοῦσαν τώρα προσφυλακτικὰ δίχως νάχει κανεὶς τὸ λόγο. Ὁ Στέλιος Χαλεπᾶς καθισμένος σὲ μιὰ γωνιά κι ἀγνώριστος μέσα στοὺς πολλοὺς ἐργάτες τοῦ Δαπόντε, διωχμένος ἀπὸ καιρὸ γιὰ τὴ γλώσσά του ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο, παρακολουθοῦσε μὴγανάχτηση τὸ φανέρωμα τῶν ὀργάνων τῆς ἐξουσίας καὶ τὴ διακοπὴ μιᾶς συζήτησης ποῦ θάδινε μιὰ λύση, καὶ γιὰ τὸ κρύωμα ποῦ χύθηκε σῆλους πάνω. Τεῦρχονταν νὰ πάει κοντὰ σαυτὲν ποῦ μιλοῦσε μὲ τόση φόρα στοὺς ἐργάτες καὶ τώρα λούφαζε, νὰ τοῦδινε μιὰ κατακεφαλιὰ—Χαμάλη, λέγοντάς του, τί τρομάζεις, τί χάνεσαι στὴ σκιά τους, τί σωπαίνεις. Καὶ νᾶπαιρνεν αὐτὲς τὸ λόγο. Πάνω στὴ σκέψης του αὐτὸς μπήκεν ἡ ἐπιτροπή—οἱ τρεῖς. Τοὺς ἀκολουθοῦσεν ἀπὸ τὸ καπηλειὸ τοῦ Γκεδέζη ἔλ' ἡ ἐργατεῖα. Στρουμώχτηκαν ἔλοι μέσα

στό μικρό καπηλειό του Λούπου με τους καπνούς και τη βρώμική του ατμόσφαιρα. Ώμοιαζε μελισσοφωλιά. Οι αστυφυλάκοι παραμέρισαν προς το μπουφέ του κάρηλα δείχνοντας τον αδιάφορο. Κι ο Στέλιος χώθηκε τώρα ανάμεσα στους εργάτες.

— Παιδιά, είπε, ο ένας ανεβαίνοντας σένα τραπέζι, τ'αφεντικό ο κύριος Δαπόντες δε δέχτηκε τη πρότασή μας. Είμαστε, λέει, αχάριστοι ζητώντας το δικίωμα μας. Του σηκώσαμε λέει, κεφάλι! Μας είπεν αφεντάδες και μάς ξέστειλε λέοντας πώς θα σκεφτή να μάς απαντήσει.

— Όχι, όχι, όχι ακούστηκαν αμέτρητες δυνατές φωνές.

— Όχι θέλουμε απάντηση τώρα, δε μπορούμε να φυλάμε.

— Ναί, ναι δε μπορούμε να φιλάμε.

— Κάτω, του Δαπόντε, φώναξε κάποιος.

— Δαπόνταρος να μάς ζήσεις, τώρα θέλουμε απάντηση.

— Πάμε να πιόσουμε δουλειά άλλο, ακούστηκε μιὰ φωνή, σά δὲν τοῦ ἀρέζουμε, ἄλλου, ἄλλου.

— Έ εργατές, ὑψώθηκε—μιὰ τσουχτερή φωνή, τι ἄλλου και ξαλλοῦ, πᾶμε νὰ τοῦ τὸ πάρουμε! Ὅλοι γύρισαν πρὸς τὸ μέρος τῆς φωνῆς. Κάποιος ἄγνωστος μίλησε.

— Κάτσε κάτω ρέ, εἶπε κάποιος. Μαὐτὸς στὴ στιγμή βρέθη ἑλέρτος πᾶνω σ'ένα σκαμνὶ τοῦ καπηλειοῦ. Ὅλωνε τὰ μάτια πᾶνω του καρφώθηκαν. Εἶχε βγάλει τὸ καπέλλο του. Τὰ μακρὰ του μάλλια κρέμασαν πᾶνω στὸ κούτελό του.

Τὸ μούτρο του κατακόκκινο ἔδειχνε τὴ ματωμένη του καρδιά, ποὺ χτυποῦσε δυνατὰ. Μπροστὰ στὴ τόλμη τοῦ ἄγνωστου σταμάτησαν ὅλοι. Τὸ θάρρος του ἀφώπλισε τὸν καθένα ποὺ θάθελε νὰ τονὲ ρωτήσει τι γόρευεν ἀνάμεσὸ τους. Εἶτανε κύριος ἕλωνε.

— Ἀδέλφια, ἀληθινὰ εἶμαστε ἀδέρφια γιατί κ'ἐγὼ ἐργάτης εἶμαι. Ἀδέλφια εἶμαστε γιατί σὸν ἴδιον ἀγῶνα παλεύουμε. Τόσην ὥραν ἀκούω ποὺ συζητᾶτε και δοκιμάζω τὴν ἄρεξη νὰ μιλήσω κ'ἐγὼ.

— Μάλιστα, μάλιστα νὰ μιλήσεις, λεβέντη.

— Τ'ἀνθρώπινο δικίωμα, εἶπε, ζητοῦμε και θεωροῦμαστε ἀχάριστοι. Γιὰ τὸ ψωμί μας πολεμάμε και λογοῦμαστε - ἐπαναστάτες. Ὑψώνουμε τὴ θέλησή μας γιὰ τὸ λίγο ἀνθρωπισμὸ πῶχουμε, γιὰ νὰ παραλλάσομε ἀπὸ τὰ χτήνη και διωχνόμαστε μὲ βρυσιές. Σήμερα ζητήσαμε τὸ πιὸ λίγο, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ζητήσει ἕνας δουλεύοντας σὰ χτήνος, κιδμως κατηγοριεῖται ἀχάριστος και καταγγέλλεται στὴν ἐξουσία γιὰ ἐπαναστάτης. Μὰ ἀχάριστοι εἶμαστε μεῖς ἢ αὐτοὶ οἱ αφεντάδες; Σηκώσαμε κεφάλια μεῖς ἢ κείνοι μάς κουπανοῦν; Παλάτια ὑψώνουν αὐτοὶ!

μὲ τὸν ἴδρωτά μας καὶ μεῖς κοιμόμαστε στὶς καλύδες, στὰ ὑπόγεια, στὰ ραιπωμένα σπίτια. Κεῖνοι ἔχουν ταυτοκίνητα μὲ τοὺς κόπους μας καὶ μεῖς παπούτσια δὲν ἔχουμε. Τὰ παιδιὰ τους αὐτοὶ σπουδάζουν στὴν Εὐρώπη, ποὺ πορνοζοῦν καὶ σκορπᾶν τοὺς ἴδρωτές μας, κἄμεις δασκάλους καὶ σχολειὰ γιὰ τὰ παιδιὰ μας δὲν ἔχουμε. Ἀπὸ τὰ γραφεῖά τους μέσα διαφεντεύουν καὶ μεῖς σακατευόμαστε στὴν ὀρθοστασία καὶ τσακίζομαστε στὶς μηχανές. Ποῖς τὸ λοιπὸν ἔχει τὸ δίκιο μαζί του; Ποιοὶ νὲ ἀχάριστοι, ποιοὶ ψήλωσαν τὴ μύτη, ποιοὶ πήραν φούμαρα, μεῖς ἤ; αὐτοὶ!

—Αὐτοὶ, αὐτοὶ!

—Τὸ λοιπὸν χτυπάτε λέγω γώ! Τὸ δίκιο εἶνε μαζί μας, μὰ πείσμα τοὺς δέρνει τοὺς ἀφεντάδες καὶ μίσος γιὰ μᾶς τοὺς ἐργάτες. Δὲ μᾶς θέλουν ἀνθρώπους, μᾶς θέλουν χτήνη κῦποταχτικά μουλάρια.

Καὶ μιλοῦσε σὰ ξεχειλισμένο ποτάμι καὶ τὰ λόγια του, ποὺ ἦ ἔργα. τειὰ τὰ ροφούσε, μάτωναν τίς καρδιές τους. Ἐναφεν ἡ ἐπιθυμία τους νὰ πάνε νάντικρύσουν τὸ πείσμα τοῦ κύρ Δαπόντε μέσα στὸ ἐργαστάσιο. Κι ἀκούστηκαν φωνές:

—Πάμε στὸ ἐργαστάσιο, πάμε μέσα! Στὸ κύρ Δαπόντε, στὸ κύρ Δαπόντε.

—Ναὶ πάμε, εἶπεν ὁ Χαλεπᾶς, πρέπει νὰ μπορεῖτε νάντικρύζετε τὰ μάτια τῶν ἀφεντάδων σας. Ἐν εἰσαστε ἐργάτες, εἰσαστε κι ἀνθρώποι. Ἐν ξέρετε τὸ δίκιο σας, ὅμως πρέπει νὰ μπορεῖτε καὶ νὰ τὸ ζητᾶτε. Ντροπή σας νὰ πίνετε τὴν ὄρα ποὺ ἔπρεπε νὰ στέκεστε μᾶναμένα δαυλιὰ στὰ χέρια μπροστὰ στὴ θύρα τοῦ ἐργαστασίου.

—Νὰ πάμε, νὰ πάμε. Κάτω τοῦ Δαπόντε κάτω! οὐράαα! ἀκούστηκαν φωνές. Καὶ μιὰ μάζα στριμώχτηκε πρὸς τὴ θύρα τοῦ καπηλειοῦ. Οἱ χωροφυλάκοι ἀπὸ τὴ πόρτα τοῦ μπουφὲ βγήκαν στὴν αὐλὴ κἄκειθε σκορπίστηκαν στὸ δρόμο κι ἀνάμεσα στὸ πλῆθος, ποὺ ἀραιώνονται ἄρχισε νὰ πλῶνεται πρὸς τὸ ἐργαστάσιο. Τάχα ἀδιάφοροὶ πλησιάζαν τὸ Στέλιο Χαλεπᾶ. Αὐτὸς ὀδηγῶντας σχεδὸν τοὺς ἐργάτες, πάγαινε μὲ τὴν ἐπιτροπὴ νὰ ξιώσει παλληκαρῖσια τὸ δίκιο τῶν ἐργατῶν.

—Οὐράαα.... ζήτησω !!!

Ἐνάκατες μιλιές καὶ φωνές θυμοὶ καὶ κουνήματα χειρῶν. Πλησίασαν τώρα στὶς κλειστές θύρας τοῦ ἐργαστασίου. Δύο ἀπὸ τοὺς χωροφύλακες στάθηκαν μπροστὰ γιὰ νὰ ποδίσουν τὴν εἰσοδο. Γυρίζοντας τότες ὁ Στέλιος Χαλεπᾶς πρὸς τοὺς ἐργάτες θυμωμένα φώναξε μὲ τὴν ἀντρικια φωνὴ του.

—Μπρὸς παιδιὰ, νὰ μποῦμε ὅλοι μαζί, καὶ σήκωσε τὸ δεξὶ του

χέρι πρὸς τ' ἀπάνω ἀρπάζοντας ἓνα χοντρὸ ραβδί ἀπὸ κάπιονε.

— Δύο χέρια τότε τὴν κράτησαν ἀπὸ τὸν ὦμο.

Ἐν ὀνόματι τοῦ... στάσου μωρέ.

— Γιατί χωροφύλακας, παρακαλῶ; κ' ἔκαμε νὰ γλυττώσει ἀπὸ τὰ χέρια του. Ἡ ἐργατεία πυκνώθηκε γύρω του, γύρω στὸν ὀδηγότης στὸν ἄγνωστον ἐργάτη.

— Πάμε στὸ τμήμα· μπρός!

— Γιατί; ῥωτῶ. Καὶ τοὺς κοίταξεν ἀγριεμένα.

— Γιατί ἔτσι, κύριος πάμε μπρός.

— Μὰ γιατί, γιατί παρακαλῶ; Κίεσο προσπαθοῦσε τινάζοντας τοὺς ὦμους του νὰ γλυττώσει ἀπὸ τὰ χέρια τους, ἄλλο τόσο σφιχτότερα τότε κρατοῦσαν. Τὸ ῥοῦχὸ του ἔγινε ἄνω κάτω.

— Ἐξάφτις τοὺς ἐργάτες, βρίζεις τὴν κυβέρνηση, εἰς' ἐπαναστάτης καὶ ῥωτᾷς τὸ γιατί; Μπρός! ἐν ὀνόματι τοῦ νόμου μέσα.

Ἡ ἀγανάχτηση τῶν ἐργατῶν ἀναψε. Ἄλλωνε πάλι σύγκρουτοὺς ἤρτε κίποτραθήτηκαν. Πάνω στὴ συζήτηση ἓνα δυνατὸ σπρώξιμο ἔγινε, μιὰ ζάλη, φωνές ἀκούστηκαν.

— Ἀφίτε τον, ἀφίτε τον μωρέ. Καὶ χέρια δυνατὰ ἀπλώθηκαν νὰ γλυττώσουν τὸν Χαλεπά.

Ἡ ἐξουσία χτυπιόνταν μὲ τὸ λαό. Ἐνα μαλλιοτράβηγμα, μιὰ σκόνη ὑψώθηκε. Ὁ ὄρατος δεντρόφυτος δρόμος δρασκελίζονταν τώρα ἀπὸ κόσμου πεδύτρεχε πρὸς τὰ κάτω. Τοῦ Στέλιου τὰ πόδια χτυπεῦσαν στὴ ράχη του, πετοῦσε. Πίσω του σωστὴ ἀλυσίδα κόσμου. Οἱ χωροφυλακοὶ φωνάζοντας— πιάστε τον, πιάστε τον σύρανε στὸν ἀέρα μερικὲς πιστολιές. Ὁ Στέλιος χώθηκε σὲ μιὰ παράδο, πίσω του κιαῦτοί. Σὲ λίγο χάθηκαν ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἐργατῶν ποὺ ἔστεκαν σαστισμένοι.

— Ὁ Στέλιος ἐφευγεν ὄχι ἀπὸ δειλία. Ἐνας ἐργάτης μὲ τόσο θάρρος δὲν φοβότανε, ἔχι. Ἐτρεχε νόμιζοντας ὅτι εἶχε τελειώσει τὸ ἔργον του ὡς ἔκει.

Οἱ ἐργάτες ἀντὶ νὰ πάνε κατὰ τὸ ἐργοστάσιο σκόρπισαν. Σὲ λίγο στὴ πλατεία τοῦ ἐργοστασίου δὲ βρισκονταν παρὰ λίγοι ἀπὸ δαύτους ποὺ γύρευαν ἀφορμὴ νὰ ξαναπιάσουν δουλειά. Καὶ στὸ καπηλεῖο ἔρημὰ τώρα. Ὁ Γκαβέζης μονάχα κί' ὁ Λοῦπος σκυμένοι στὸ μπεζαχτὰ τους λογάριάζαν τὴ πούληση.

V

Πάνω στὸ μῶλο, ποὺ τέλειωνεν ὁ μεγάλος δρόμος καὶ μέσα στὸ πλήθος ἔφερνε βόλτες μὲ τὰ χέρια στὰς τσέπες ὁ Στέλιος Χαλεπάς.

Οι έργατες φόρτωναν και ξεφόρτωναν. Μαύροι, μουτζουρωμένοι πλέον· τας στέν ιδρωτα, που έσταζε από τὸ κούτελο και τὰ λαιμά, αφίνοντας βεμματιές, κουδαλοῦσαν ἄλλοι κάρβουνα κι ἄλλοι σις μαῦνες, ανάμεσα σὲ μεγάλα δέματα, φορτώνονταν λογιῶ λογίων κιώτια και τσουβάλια. Μὲ προσοχή και πολὺ κόπο ἀνέβαιναν στὴ στενὴ τάβλα, που γερύρωνε τὰ καρδιά. Ὁ Χαλεπὸς γύρευε δουλειά. Γνώριζεν ἀπὸ μηχανική. Εἶχε δουλέψει κάμποσα χρόνια παιδί πλάγι σὲ μηχανικὸ κάπιου ἐργοστάσιου. Μποροῦσε νὰ ἐργαστῆ και σὲ βπόρι. Μπήκε κάμποσες βολές στὰ ναυτικὰ γραφεῖα. Μὰ τὰ καρδιά ἐεμένα στὸ μῶλο. Οἱ καπνοδόχες τους δὲν κάπνιζαν, εἶχαν κόψει τὰ ταξίδια. Οἱ θερμαστές και τἄλλο προσωπικὸ τρεῖς μέρες τώρα ἀφήσαν τὴ θέση τους. Εἶχαν δώσει «αἰτήματα» σις ἐταιρεῖες γιαῦξηση τοῦ μιστοῦ τους. Ἀπάντηση δὲν εἶχαν πάρει ὠρισμένη. Ἡ ἀπεργία εἶτανε ἀναγκαῖα. Τὸ ἐργατικὸ κέντρο πήρε τοὺς ναυτικούς ἀπένω του. Κἔτσι τρίμερο τώρα τὰ καρδιά δεμένα και θερμασιές και ναῦτες και τεχνίτες μαζωμένοι δῶ—και περίμεναν τἀποτέλεσμα τῆς ἐπιτροπῆς, που μέρα—νύχτα συνεδρίαζε για τὸ ζήτημά τους. Ναῦτες τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ «ἐφ' ὄπλου λόγῃ» ἔφερναν βόλτες σιὰ καταστροφώματα τῶν καραβιῶν. Στους ναῦτες ἀνάμεσα βρέθηκε καὶ Στέλιος Χαλεπός. Τὸν τράβηξε ἡ συζητήση τους, ὅπως ἡ μύγα τὸ μέλι. Διψοῦσε, ὕστερα ἀπὸ τὸ προχτεσινὸ παναγήρι ὄξω ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο τοῦ Λαπόντε, κίνηση, ἀνακατέματα. Μὲ τὴ δίψα αὐτὴ χῶθηκε ἀνάμεσα στους ναυτεργάτες. Λισκαμένοι ναῦτες μιλοῦσαν ψύχραιμα—σὰ ναυτικοί, μὲ τὰ χέρια σις τσέπες, μὲ τὶς πίπες στὰ χεῖλια δίχως ἀνακατέβουνται στὴ συζήτηση.

Ἄκουγαν ἕναν, που ἔλεγε τὴ γνώμη του σιγανά. Ὅλοι πίστευαν κατὰ τὸ λέγει του στὴν ἐπιτροπή. Αὐτὴ θῆλυνε τὶς δυσκολίες.

Τι χρειάζονταν τὰ λόγια; Παρέκει ἕνας μονάχα μιλοῦσε νευρικά· θαρρεῖς δὲν εἶτανε ἀπὸ τὸ βασίλειο τῶν θαλασσιῶν, ἀψηλός, λιγνός. Οἱ φλέβες τοῦ λαιμοῦ του πάνω στὴν ὀμίλια φούσκωναν νὰ σκάσουν. Εἶχεν ἕνα πάθος.

—Σκυλιά εἶμαστε μεῖς! Σὰ μολάρια δουλεύουμε! Αὐτοὶ κάνουν τὰ κατομμύρια και μεῖς πεινάμε. Κοκκαλάκι τοὺς ζητάμε, κι αὐτὸ μᾶς τάρνιοῦνται. Γιατί; Γιατί τοὺς ὑποστηρίζει ἡ κυβέρνηση χτυπώντας ἐμᾶς. Τὸ ἕνα εἶναι!

—Ἄκουσα που μπορεί νὰ μᾶς ἐπιστρατέψουν για νὰ κινήσουν τὰ καρδιά γικτι τοὺς χρειάζονται, διέκοψεν ἕνας ἄλλος.

—Δάθος τὸ λοιπὸν ὑπολογίσαμε, συνέχισεν ὁ πρῶτος, πὼς ἡ ἀνάγκη θὰ κάμει τὶς ἐταιρεῖες νὰ ὑποχωρήσουν. Κι ἐν μᾶς ἐπιστρατέψουν...

βλαστήματα Δούλευε τότε χαμάλη λαέ, χαχόλε εργάτη και φαμίλιες μας ἄς πεινάνε...

— Δὲ τοὺς ἀφίναμε, καλὰ εἶπα γὼ στὴ Γέννοβα, εἶπεν ἄλλος. Κεῖ λεύτεροι θὰ μπορούσαμε νὰ πιάσουμε δουλειὰ κι ἄλλοῦ. Τώρα θὰ μᾶς χορέψουν στὸ ταψί, τὸ δίχως ἄλλο. Καὶ νὰ δῆτε.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀργοῦσε νὰ γυρίσει. Στενοχώρια πλάκωσε ὄλους. Τὸ μεσιμέρι κόντευε. Ἡ ζέστα πῆγαινε πάνω, εἶπνε. Ἡ βρώμα τῆς παραλάς, ἡ ἀσκουπισιά, τὰ βιχμένα σάπια φρούτα, ἡ μύγα μιμιδι γιόμιζαν τὴν ἀτμόσφαιρα ἀπὸ μιὰ στενοχώρια. Περιβάλλο σάπιο κι' ἀποκρουστικό. Ὁ Στέλιος ἀνάμεσα στοὺς ναῦτες ἔφερνε βόλτες, ἀκουγε, ἔφευγε, ξαναγύριζε. Κόποτε ἔκανε καὶ νὰ μιλήσει μὰ ξεροκάταπιε τὸ λόγο του, ἀποτραδήχτηκε. Τὴ θέση εἶχεν ἀνάμεσὸ τους συλλογίστηκε. Κι ἔμως τὸν ἐπιγιγε μιὰ ἀνάγκη νὰ μιλήσει. Κὴ παρουσία του ξένη τοὺς γέννησε κάποια παραξενιά. Δὲ βάσταξε. Χωρὶς νὰ τὸ θέλει μπῆκεν ἀνάμεσα στοὺς εργάτες.

— Ρὲ παιδιὰ, εἶπε, σᾶς ἀκούω νὰ κοπανᾶτε μιὰ ὥρα τώρα γυνῶμες καὶ γυνῶμες. Λέτε τὸνα λέτε τᾶλλο, μὰ δὲ βλέπω ἀπὸ λόγου σας μιὰ παλλικαρσία ἀπόφαση. Ὅλα, ποὺ λέτε, μὲ δίνουν τὴν ἰδέα πὼς θὰ ὑποταχθῆτε γιὰ ντροπὴ σας μιὰ κείχατε τὴ τόλμη νὰ κάνετε ἀπεργία. Περιμένετε τὴν ἐπιτροπὴ νὰ σᾶς φέρει τί; Οἱ ἐφοπιστές, φίλε μου, δὲν εἶναι μαθημένοι νὰ δίνουν, μῆτε νὰ ὑποχωροῦν. Αὐτοὶ δίνουν ὄχι σαυτοὺς ποὺ τοὺς δουλεύουν, μὰ σὲ κείνους ποὺ τοὺς διαφεντεύουν στὰ κέρδη. Αὐτοὶ ξαίρουν νὰ στουπώνουν τῶν κυβερνητᾶδων τὰ στόματα. Μεῖς πάλι ἐργάτες, πάλι δούλοι. Θέλοντας καὶ μὴ πάλι δουλειὰ θὰ πιάσετε ἂν πάτε μὲτὸ τὸ μυαλὸ καὶ τὸ ξερὸ κεφάλι. Ἄς πεινοῦν οἱ φαμίλιες σας, ἄς κολυμπᾶτε στὴ μιζέρια. Μὰ δὲν κάνουν ἔτσι κείνοι ποῦ χεν καρδιά καὶ νοιώθουν τί ζητᾶνε.

Κεῖνο ποὺ εἶδα καὶ ξαίρω εἶνε νὰ μῆτε στὰ καρδιά σας, νὲ σύρτε ἔξω γιὰ ταξίδι δίχως νὰ βρωτήσετε ἑταιρείες καὶ κοραφέξαλα. Νὰ τὰ κάνετε δικὰ σας! Κετέντωσε τὸ γρόθο του πρὸς τοὺς ναῦτες προφέροντας τὰ λόγι' αὐτά:

— Νὰ τὰ κάνετε δικὰ σας. Μόνοι σας νὰ πάρετε τὸ δίκιο ποῦχετε.

Ποῖος εἶτανε αὐτὸς ποὺ κήρυττε τὸ βαγγέλιο τοῦτο τῆς ἐπανάστασις τοῦ δίκιου; Ποτέ τους δὲν ἄκουσαν ὡς τώρα τέτοια γλώσσα! « Νὰ τὰ κάνετε δικὰ σας τὰ καρδιά! » Λόγια τετρίγωνα ποὺς τοὺς ἄγγιζαν τὴ κοιμάμενη ψυχὴ. Ὅλοι κρατιοῦνταν ἀπὸ τὸ στόμα του. Θαρρεῖς καὶ τὸν εἶχαν γνωρίσει ἀπὸ χρόνια γιὰ σύντροφό τους.

— Πάψτε λέγω, ξακολοῦθησε, νὰ περιμένετε τὸ δίκιο σας ἀπὸ τὴν

ἐξουσία. Ἡ ἐξουσία γιὰ μᾶς εἶνε μητρικά. Νὰ κάνετε τὰ καράδια δικὰ σας, λέγω γῶ!

Ἡ φαντασία τώρα, τοῦ ἀμάθευτου αὐτοῦ λαοῦ, παραστρατοῦσε. Πετοῦσεν ἔξω ἀπὸ τὸν νόμιμον ὀρίζοντα. Πετοῦσε σὲ μιὰ ἀχτίνα ἐπαναστατικῆ.

—Νὰ κάνετε δικὰ σας τὰ καράδια! Μέσα στὰ χεῖλια τους ἔλοι ἄθελα ἐπανελάβανον τὰ λόγια αὐτά. Ὁ νοῦς τους αὐτὸ ἀνάδευε, ἡ καρδιά τους χτυποῦσε γιὰ ἓνα τέτοιο ὄνειρο.

VI

Ἰδρωμένοι πέντε ἀθρόωποι, σκουπίζοντας τὰ κούτελά τους μπηχαν μέσα στὸ καπηλειὸ τοῦ Ρέντη. Ἐίτανε ἡ ἐπιτροπή. Οἱ ναῦτες πλημύρισαν γύρω τους. Μέσα στὸ καφενεῖο ζέστη ἀφόρητη. Μιὰ ἰδρωτοίλλα τοὺς ἔπνιγε. Πρὸς τὸ μπάγγο προχώρησεν ὁ πρῶτος ἀπὸ δαύτους. Κόκκινος ῥόδι καὶ λαχανιασμένος. Ἐσκούμπωσε τὸ ῥοῦχὸ του, τὸ γελέκο, τὸ πουκαμισσό του στὸ στήθος μπροστά. Σκούπισε τὸ πλημυρισμένο μέτωπό του σέρνοντας δεξιά—ζερβά τὸ μεγάλο μαντηλὶ του. Ὀλόκληρος ἀχνίζε. Ὅλοι μ' ἀνοιχτὸ στόμα περίμεναν τὸ λόγο του. Τὸ σούσουρο κόπαζε. Σοσο! Χύθηκε ἡ γαλήνη κείνη, τοῦ ἀντικρίζει κανεὶς σὲ τέτοιε; στιγμές. Ἐνα καρδιοχτύπι μονάχα θὰ μπορούσε, νὰ ξεδιαλύσει, ρυθμικὸ καὶ γρήγορο.

—Παιδιά, εἶπεν, ἡ κυβέρνησις ἔδωκε διαταγὴ νὰ κινήσουν ἔπως ἔπως τὰ καράδια. Δὲ θέλησαν νὰ μᾶς ἀκούσουν. Ὅσοι ἀρνηθοῦν ὑπερησία θὰ στρατολογηθοῦν. Ἡ ἀστυνομία πῆρε διαταγὴ νὰ βάλει σὲνέργεια τὴν ἀπόφασιν τῆς κυβέρνησις.

Κεραυνὸς κατακέφαλα ἔπεσεν ἀπάνω τους. Θέλοντας καὶ μὴ ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσουν. Ἡ ἐπιτροπὴ δὲν εἶχε κουράγιον νὰ συμβουλέψει τίποτ' ἀπὸ λόγου τῆς.

Μάλιστα εἶπε κάποιος-πατριώτης· πρέπει νὰ ὑπακούσουμε στὴ φωνὴ τῆς πατρίδος. Ἐίτανε τὸ δίχως ἄλλο κάποιος ἑτερείας ἀθρόωπος.

—Δὲ πρέπει νὰ φέρνουμε μεις ἐμπόδια στὸ Κράτος, συνεπλήρωσε.

Τὰ λόγια αὐτὰ δίχως ἀντίκρουσμα κρύωσαν ὄλων τὸ ζῆλον γιὰ τὴν ἀπεργίαν. Σὰν νὰ εἶταν ὄλοι ἔτοιμοι νὰ ξαναπαιάσουν δουλιὰ.

—Τὸ λοιπὸν τί λέτε; ῥώτησεν ἓνας ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴν. Διαλύουμε, ἢ ὄχι;

—Διαλύουμε, διαλύουμε εἶπεν πολλὰ στόματα.

—Τότε πρέπει ό κθένας νά παρουσιαστή στη δουλιά του και στη θέση του τó λιγώτερο ώς αύριο πρωί.

—Μάλιστα, μάλιστα.

Κι έρχισε νά άδειάζει τó καφενείο.

—Στό καλό καρδίδα και σάνώτερα ειπε μέσα του ό Χαλεπάς. Στου διαβόλου τή μάννα και παρέκε· ζώα, χτήνη! "Αϊ στό διάβολο. και μούτζωσε τó πλήθος. Περίσκεπτος άπνε τους άνάξιους εργάτες κι άπελιπισμένους, πού δέ μπόρεσε νά ξεκινήσει μαζί τους τά καράδια.

—"Απεργοί . . . ειπε, άπεργοί . . . και κίνησε τó κεφάλι του. Χαμά-ληδες λέγω γώ. Πολλά χρόνια άκόμα θά δουλεύουν για τούς άφεν-τάδες! Και άποχωρίστηκε προχωρώντας πρós τó μεγάλο δρόμο.

Πίσω του δυό χωροφυλάκοι τόν πρόσεχαν, μετρούσαν τά βήματά του πηγαίνοντας τó κατόπι του.

—Κύριος δώ. φίτ, κύριος. Στάσου παρακαλώ. Γύρισε νά δει. Τέσσαρα χέρια άπλωναν έπάνω του.

—Πάμε μέσα .

—Πάμε πρόσθεσε μηχανικά. Δίχως νά πη τίποτε άλλο έσυρε τά πόδια του ύποταχτικά και πού τόν ώδηγοϋσεν ή έξουσία. Τι νάκαμνε; τίποτε δέ χωρούσε. Δοκίμαζε μόνον τή ψυχική άτονία, γιατί' έχανε τή λευτεριά του. Ύποτάχτηκε στό μοιραίο και προχωρούσε. "Ηξικρε πώς, μιλώντας όπως μίλησε στούς ναύτες, ειτανε για τά κάτεργα. Ποιός τοϋ συχωρούσε μιá τέτοια δμιλία...

VII

Σκοτεινά δξω πυκνή. "Η άστροφεγγιά δέ φτάνει ώς τó άνήλιαγο δωμάτιο τοϋ Στέλιου. "Ενας τοίχος όρθώνεται σά μαύρη πλάκα σά μάτια του. Θαρρείς κείναι θόλος τάφου. Πέντε έλεινά κορμιá στοϋ ίδιο δωμάτιο, στρωμένα στη σειρά, ροχάλιζαν. Πεσμένοι χάμω περ-νοϋν τις ώρες οί λωποδύτες τής άστικής πολιτείας, τά θύματα τής αναδουλειάς. Οί άλλανάρηδες βαρεθήκανε άπό τής ημέρας τά λόγια. Και τι δέν ειπανε! Πόσες ιστορίες άθλιες και διδαχτικές.

—"Αίντε ρέ παιδιά, δέν τότε παίρνομε λέγω γώ.

—"Αλήθεια λές αχαράχ και χασμουρήθηκε.

—Πολύ μαλακό τó στρώμα και δέ μπορώ νά τότε πάρω... με πειράζει... ειπεν άλλος. Και όμως ροχάλιζαν τώρα. "Η κάμαρα μύρι-ζε μούχλια, καπνίλα. "Ανάδισε μιá βρώμα κόλασης. Χνώτα τέσσαρων άνθρώπων ανακατεμένα σά σκορδαλιά.

—Οὐρ ἀναγούλα. Καὶ κρατοῦσε τὸ κούτελό του. Στὴ γωνία πέρα ἕνας ντενεκὲς ὄψωνεν ἀπὸ μέσα του τὴ τρομερώτερη βρωμὰ τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Ὅσο ἔφεγγε ἔτσι βασανίζονταν, μὰ τώρα μαρτυροῦσε!

Καθισμένος στὰ πόδια του μαζωχτὰ σὲ μιὰ γωνιά, συλλογιζότανε σὰν ἕνα χτῆνος ἀμίλητο κὸ νοῦς του πήγαινε μπρὲς καὶ πίσω. Ἀνέβαινε καὶ βυθίζονταν καὶ πάλιν ἔβγαινε τραβηγμένος ἀπὸ τὴν ἐλπίδα πὼς μπορούσαν οἱ προσπάθειές του, νὰ φέρουν ἕνα καλὸ στοῦς ἑμοίους του.

—Πολιτεία, ἔλεγε μέσα του, πολιτεία δά! Διψοῦσε τώρα, μὰ ξέροκατάπινε τὸ σάλιο του. Διψοῦσε καὶ νὰ κοιμηθῆ μὰ ποῦ. Ἐνα τὲν ἀνάπαυε, ποῦ δὲν εἶχε φαμίλια.

—Ἄλλιμονο στὰ παιδιὰ μου, τὴ γυναῖκα μου, ἔλεγε μέσα του, ἂν εἶχα.

Ὅσο προχωροῦσεν ἡ νύχτα ἢ πύεση, ποῦ δοκίμαζεν ἀπὸ τὴ φρίκη τῆς φυλάκησῆς του λιγότευε. Κατὰ τὰ μεσάνυχτα κάποιος φῶς δρασκελίσσε τίς χαραμάδες τῆς φυλακῆς του. Ποδαριὲς ἀκούστηκαν. Τὸ φῶς τώρα χυθῆκεν ἀπὸ τὴ τρύπα τῆς θύρας κέδαφεν ὠραία τίς χαραμάδες: μένα ἀπαλὸ γλυκὸ φῶς. Τὸ δωμάτιο λὲς κιἀνατριχίασε στἀντιφέγγισμα ἔπως καὶ τὸ κορμί του.

Πρὶν ἀνοίξει ἡ θύρα—Χαλεπίς, Χαλεπίς ἀκούστηκε μαζὶ μὲ τὸ γύρισμα τοῦ κλειδοῦ. Ἡ πόρτα ἀνοίξε κιᾶφῆκε νὰ χυθῆ στὸ διάδρομο, τὸ σκοτεινὸ καὶ μουχλιάρη, ἢ βρωμερὴ σαπίλα τῆς κἀμαρας.

—Πίτφ! ἔκανε ὁ φύλακας καὶ γύρισε τὸ κεφάλι πρὲς τὰ πίσω.—Χαλεπάς ὄξω τὸ λοιπόν, κἀνε γρήγορα.

Ὁ Χαλεπάς, τινάχτηκεν ἀπὸ τὴ θέση του. Ἡ καινούργια του πολιτεία, ποῦ νειρεύονταν, ὁ νεόπλαστος κόσμος τῶν ἑμοίων του ἐχάθη ἀπὸ μπροστὰ του.

—Παρών! ἔκραξε μηχανικά.

Οἱ ἀλανιάριδες σύντροφοὶ του μιὰ ταραχὴ δοκίμασαν στὸ βεθὺ ὕπνο τους μουρμουρίζοντας κἀτι. Κινήθηκαν, τεντώθηκαν καὶ ξακολούθησαν τὰ ὄνειρά τους. Ἡ θύρα ξανακλειδώθηκε πίσω του. Εἶχε βγεὶ στὸ διάδρομο.

—Δὼ εἶπεν ὁ χωροφύλακας.

Τυφλὰ ἀκολουθοῦσεν ὁ Στέλιος. Ἀνέβηκαν τὴ σκάλα—πέντε σκαλιὰ πέτρινα. Βρέθηκε τώρα σὲνα ἄλλο διάδρομο μισοφῶτιστο. Μπήκαν σὲνα δωμάτιο μεγάλο μὲ τρία τραπέζια γραφεία. Προχώρησαν μιὰ ἄλλη θύρα. Στάθηκαν. Μπρὲς ὁ φύλακας, πίσω αὐτός.

—Κύριε υπομοίραρχε δὴ εἶνε.

—Πέρασε μέσα τοῦ λόγου σου ἀκούστηκε μιὰ βαρυὰ φωνή.

ἽΟ Χαλεπὰς προχώρησε μέσα στὸ δωμάτιο.

ἽΟ υπομοίραρχος καθότανε, δύο χωροφύλακοι ξενυχτισμένοι παρά-
στεκαν.

—Πῶς σὲ λένε τοῦ λόγου σου;

—Στέλιος Χαλεπὰς.

—Τὶ δουλειὰ κάνεις;

—Ἐργάτης, κύριε υπομοίραρχε.

—Ἐργάτης κέπαναστάτης βέβαια!

—Ναί, ἀπάντησεν ἀθελα, ἐργάτης ποὺ ξαίρει τὸ δίκιο του καὶ
δουλεύει τίμια.

—Τίμια... Τίμια, κέγέλασεν ὁ υπομοίραρχος εἰρωνικὰ—Παλιολω-
ποδύτη! πρόστεσε.

Καὶ γυρνώντας τὸ κεφάλι στοὺς δύο χωροφύλακες, ποὺ πρόσμεναν
προσταγή—Πάρτε τον κάτω εἶπε. Καὶ σένα κάτι σὲ χρωστáει ἡ Πολι-
τεία, φίλε μου, αἰ νὰ πλερωθεῖς.

ἽΟ Χαλεπὰς ἀκολούθησε πάλι μηχανικὰ τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας.
Σὲ κάμποση ὥρα ἰδρωμένοι γύρισαν μπροστὰ στὸν υπομοίραρχο ποῦ-
ταν τῆς ὑπηρεσίας.

—Τόνε πληρώσαμε, τοῦ δώκαμε τῆς χρονιάς του.

Σένα δωμάτιο ξεχωριστό, σὲ μιὰ τρύπα ποντικοφωλιά, κοίτονταν
σαπισμένοι στὸ ξύλο ὁ Χαλεπὰς. Τὸ κορμί του μαυρισμένο. Μὰ δὲν
ἀνεστέναξε εἴτε εὑρλιασεν. Τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἰδέα κυριαρχεὶ στὴ
ψυχή, τὰ μάτια δὲ θακρύζουν, ἡ φωνὴ χάνεται. Μὲ περηφάνεια ἀντί-
κρυζε τὴν ἀνανδρὴ ἐξουσία. Κοιτάμενος κάτω στὴν ὑγρὴ γῆς ἔβριχε τὸ
νοῦ του ὄχι στὰ περασμένα καὶ τὰ τωρινά, μὰ στὸ μέλλο ποὺ θὰ μπο-
ροῦσε νὰ πάρει ἀνθρώπινο δίκιο τῆς τάξας του. Μὲ τέτοιους συλλογι-
σμοὺς ἀπεκοιμήθη λίγα. Δυὸ μῆνες ὁ Χαλεπὰς, δίχως προανάκριση,
εἶτανε ριχμένος στὴ φυλακή. Δυὸ μῆνες! Στὸ βούρκο μέσα τῆς ἀστικής
φυλακῆς πέρασε τὸν ἀπέραντο χρόνο χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ συνειθίσει τὴ
κατάστασή του. Μπόρεσεν ὅμως ναῦγατίσει τὴ φιλοσοφικὴ του σπουδὴ
πάνω στὰ ζητήματα τῆς ἐργατιῆς, ποὺ ὠρθώνονταν μπροστὰ του καὶ
τὸν εἶχαν στρώσει κατὰ γῆς. Καὶ μέσα σχεδίαζε μὲ τὸ λίγο του μυαλό—
ἐργάτης αὐτός, τὴ πολιτεία του, μιὰ πολιτεία ἀπλὴ μῦλο ποῦμοιαζε μὲ
κείνες ποὺ νειρεύονταν καὶ φαντάζονταν οἱ σοφοὶ τῆς γῆς. Κίθισες βολές
ἔβγαине στὸ φῶς τοῦ ἡλίου, στῆς αὐτῆς τὸν καθαρὸν ἀέρα, μὲ λαχτά-
ρα ἀκατανίκητη ῥοφεῦσε τὸ φῶς, τὴ ζωὴ. Φανταζότανε τὴν ὥρα τῆς

λευτεριάς του καὶ νύχτα μέρα θύαινε καὶ ξύβαινε τὰ σχέδιά του. Καὶ στοὺς ἄλλοιους του ἀνάμεσα, ἀκονοῦσε τὸ δίκαιο μαχαίρι τῆς ἐκδίκησης κατενάντια μίᾳ ἀρχαίας πολιτείας, πού δίχως λόγο τότε τυραννοῦσε δεσμεύοντάς τον. Μεύλάθεια οἱ ἄλλοι του στάνηλια μέσα ὑπόγεια ἀκούαν τὸ κήρυγμα μίᾳς ζωῆς καινούργιας πρὸς ἓνα μέλλο φωτεινὸ.

VII

Στὸ Χαλεπὸ πού εἶταν μαθημένος ἀπὸ φυλάκισις καὶ μπουντρούμια, αὐτὴ τῇ φορᾷ βαρετὰ σημάδια τοῦ ἀφήκεν. ἡ θλίψη ταιριασμένη. Ἡ γαῖα του εἶχε θαρρεῖς πάθει. Πολὺν καιρὸ εἶδεν, πολὺν καιρὸ δοκίμαζε στὰ πλευρὰ του πόνους καὶ σφαγιά. Νὰ πολυδουλέψει δὲν μπορούσε· προτίμησε γι' αὐτὸ νὰ φῆσει τὴν πολιτεία κι' ἀποτραβήχτηκε σ' ἓνα χτήμα ἐπιστάτης ὄξω, μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλη τῶν καμινάδων καὶ τῶν βαποριῶν, τῶν μαύρων καπνῶν καὶ τῆς σκόνης. Σ' ἓνα κτήμα στὸν κάμπο, πού χινόπωρο τώρα μὲ τις πρῶτες βροχὰς οἱ χωριάτες τοίμαζαν γιὰ τὴν σπορὰ τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ ζευγάρια, μῆκεν ὁ Χαλεπὸς ἐπιστάτης. Τὸ χτήμα τοῦ κυρ Σάλιαρη τοῦ τσιφλικᾶ δὲν εἶταν μόν' αὐτό. Εἶχε πούχε δὲ γις ἀμέτρητη ἀπ' ἀνατολὴ σὲ δύση! Καὶ μέσα ὁ Χαλεπὸς ἔμαθε πὼς τὸ Γούνη, εἶσι λέγαν τὸ χωριὸ, συνόριαζε μὲ τὰ χτήματα τοῦ Πελεκᾶ, ἄλλου μεγαλοκτηματία. Ἡ πλειότερη γις τοὺς ἔστεκεν ἀδούλευτη γι' αὐτὸν ἀμέτρητη. Ποιὸς νάτηνε δουλέψει; Οἱ χωριάτες μουδιασμένοι, μαραζιάρηδες, φτισκοὶ οἱ πλειότεροι τότε δεχτήκανε μὲ μίᾳ περιέργεια καὶ προφύλαξη. Ὡς τώρα εἶχαν φτύσει αἱμαὶ μὲ τὸν προκατόχου. Τοὺς εἶχε ψήσει τὸ ψᾶρι στὰ χεῖλια. Τοὺς τυράνησε τρομερὰ, κατὰκλεψε τὸν ἀφέντη τὸ Σάλιαρη καὶ στὸ τέλος τῶσε γι' ἄλλου.

Γι' αὐτὸ τὸν εἶδαν μὲ περιέργεια καὶ μὲ ἐπιφύλαξη. Ὁ κυρ Σάλιαρης γυρεύοντας ἓνα ἔμπιστο βρῆκε τὸ Χαλεπὸ, κλήρὸς του εἶταν. Κεῖτοι βρέθηκε πιστάτης στὸ χτήμα, σατισμένος κι' αὐτὸς ἀπὸ τὸ τίναγμα τῆς τύχης. Ὡς τόσο θὰ μπορούσε νὰ κοιτάξει καὶ τὴ γαῖα του. Εἶχε τώρα τὸν καθαρὸ ἄερα δικό του. Τὸ πρῶτο πρᾶγμα πού λογαριάζουν αἱ ἀφεντάδες ὄντας θέλουν νὰ πληρώσουν τοὺς κόπους τῶν δουλετάδων. = Μωρὸς ροφᾶς καθαρὸν ἄερα στὸ χτήμά μου!

(Στὸ ἄλλο φύλλο τὸ τέλος)